

CONEGUEM EL NOSTRE PATRIMONI ARTÍSTIC

**Elements del castell de Barberà de la Conca al
Museu Diocesà de Tarragona. El sepulcre de
fra Joan de Sentmenat (†1660)**

Sofia Mata de la Cruz

Elements del castell de Barberà de la Conca al Museu Diocesà de Tarragona. El sepulcre de fra Joan de Sentmenat (†1660)

Sofia Mata de la Cruz

sofia.mata@urv.cat

Resum: L'any 1920 van ingressar al Museu Diocesà de Tarragona dos sepulcres i dos plafons d'un enteixinat de guix, procedents de la capella del castell de Barberà de la Conca. Un dels sepulcres havia contingut les despulles de fra Joan de Sentmenat, de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem (†1660). El comitent de l'obra va ser fra Miquel de Torrelles i de Sentmenat, gran prior de l'orde i oncle del difunt. El sepulcre mostra uns escuts i unes inscripcions que permeten situar en el seu context històric els personatges i l'obra.

Paraules clau: Barberà de la Conca, fra Joan de Sentmenat, fra Miquel de Torrelles i de Sentmenat, orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem

Abstract: In 1920 the Tarragona Diocesan Museum received two sepulchres and two panels of a panelled ceiling from chapel of the castle of Barberà de la Conca. One of the sepulchres had contained the remains of Friar Joan de Sentmenat of the order of the Hospital of St John of Jerusalem (+1660). The work was commissioned by Friar Miquel de Torrelles i de Sentmenat, grand prior of the order and uncle of the deceased. The sepulchre is decorated with coats of arms and inscriptions that allow us to place the persons and the work in its historical context.

Key words: Barberà de la Conca, Friar Joan de Sentmenat, Friar Miquel de Torrelles i de Sentmenat, Order of the Hospital on St. John of Jerusalem

El castell de Barberà de la Conca ha patit moltes vicissituds. Des dels seus inicis en el segle XI fins a l'actualitat, l'edifici ha passat per diverses fases constructives, amb ampliacions i reformes, en especial al llarg de les etapes en què va estar sota el senyoriu dels templers, entre els segles XII i XIII, i el dels hospitalers, del XIV al XIX. Però també va patir severs estralls en el decurs d'alguns episodis bèl·lics, així com en algunes intervencions desafortunades. El castell ha estat objecte d'estudi per part d'historiadors, que n'han reconstruït l'evolució, basant-se tant en l'examen de les parts conservades com en l'anàlisi de les fonts documentals¹.

L'edifici va passar a l'orde militar de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem a l'inici del segle XIV, poc després de la dissolució de l'orde del Temple. La comanda hospitalera de Barberà arribà a convertir-se en un dels dominis territorials més importants del priorat de Catalunya, en coincidència amb les

actuacions del comanador i més tard gran prior de Catalunya, Guillem de Guimerà, que des de 1366 fins a la seva mort (el 1396) va ocupar-se de l'engrandiment del castell de Barberà, on residia freqüentment. Allà va morir i les seves despulles foren dipositades en una ossera col·locada en un arcossoli obert al mur nord de la capella del castell. Des del 26 de juny de 1920 l'esmentada ossera es conserva al Museu Diocesà de Tarragona. De pedra calcària de la Floresta, està formada per un vas (41 x 108 x 43,5 cm) i una coberta a dos vessants (26 x 95 x 30 cm). Es decora amb les armes de fra Guillem i les de l'orde de l'Hospital, que es distribueixen al front i als laterals del vas i a la coberta (fig. 1)².

Fig. 1. Ossera de fra Guillem de Guimerà.
(Foto Museu Diocesà de Tarragona)

Arribat el segle xvi, les obres d'engrandiment i d'embelliment del castell es degueren a alguns grans priors de la noble família Requesens. Destaca la construcció de l'enteixinat de guix de la capella del castell, que podríem situar, cronològicament, durant el priorat de fra Bernat Guerau de Requesens i Joan (1501-1517), fill de Galceran de Requesens i de Santacoloma, i d'Elisabet Joan, senyora de Martorell i Rosanes. Fra Bernat Guerau de Requesens fou comanador de Granyena i de Vallfogona, preceptor de Tèrmens i gran prior de Catalunya. També fou gran prior Dimes de Requesens, entre 1562 i 1567. Dos dels plafons de l'enteixinat van ingressar el 26 de juny de 1920 al Museu Diocesà de Tarragona, mentre que al castell de Barberà es van quedar molts altres fragments. El 1993 encara se'n conservava un bon nombre³. Els plafons que es custodien al Museu Diocesà mostren, el primer, l'escut d'armes de la família Requesens al centre i dos compartiments decoratius a cada costat, que alternen fulles de card i molinets (fig. 2), i, l'altre, un escut d'armes de l'orde de Sant Joan de Jerusalem i dos plafons laterals que alternen una roseta i una esvàstica⁴.

En el segle xvii va prendre protagonisme al castell de Barberà la noble família Sentmenat. Eren senyors i barons del castell de la població d'idèntic nom, al Vallès Occidental, des del segle xii. El 1691 se'ls va atorgar el marquesat⁵. La nissaga dels Sentmenat, molt àmplia i amb diversos llinatges, va tenir una vida pública molt activa al llarg del 1600, com es pot deduir de

Fig. 2. Plafó de l'enteixinat. (Foto Museu Diocesà de Tarragona).

la seva intensa aparició als dietaris de la Generalitat de Catalunya d'aquella centúria. S'hi esmenten membres del braç militar i eclesiàstic: donzells; militars, alguns d'ells mestres de camp, i també eclesiàstics, entre els quals diversos canonges de la catedral de Barcelona i un bisbe, Ramon de Sentmenat i Lanussa, que ho fou primer de Vic i després de Barcelona⁶. Van enllaçar amb altres nobles llinatges catalans, com els Lanussa, els Alentorn, els Toralla, els Torrelles, els Perapertusa, els Requesens, etc. Alguns dels Sentmenat van formar part de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. El primer membre de la família Sentmenat relacionat amb el castell de Barberà és fra Miquel de Sentmenat, present al castell el 1609⁷, que possiblement es podria identificar amb fra Miquel de Sentmenat i Torrelles, de l'orde de Sant Joan, que formava part del braç eclesiàstic de la Generalitat el 1616 i el 1622⁸.

Altres membres de la família Sentmenat que pertanyien a l'orde de Sant Joan i que estan relacionats amb el castell de Barberà són fra Joan de Sentmenat i el seu oncle, el gran prior de l'orde, fra Miquel de Torrelles i de Sentmenat. El primer fou sebollit al sepulcre que es conserva ara al Museu Diocesà de Tarragona⁹, mentre que el segon fou el comitent de l'obra. Ambdós personatges possiblement formaven part del cercle familiar de Joan (II) de Sentmenat i Alentorn, mort el 1615, i de la seva esposa Elionor de Torrelles i de Gualbes Santcliment¹⁰. El 22 de febrer del 1613 apareix esmentat als dietaris de la Generalitat un Joan de Sentmenat, menor, que potser és el mateix fra Joan de Sentmenat, de l'orde de Sant Joan, que formava part del braç eclesiàstic i que el 27 de setembre de 1647 era present a la junta de braços¹¹.

Fra Joan de Sentmenat es trobava al castell de Barberà quan es va dur a terme un inventari, l'1 de desembre de 1659. Actuava com a administrador, en nom i representació del seu oncle fra Miquel de Torrelles i de Sentmenat, gran prior de Catalunya. A l'inventari es fa constar:

[...] dit S[enyo]r fra don Joan de Semmanat en dit nom digue que lo sobre dit castell del tot estava spallat quant dit S.r son principal prengue possessio de son Priorat de Cathalunya de tal manera que no si podia entrar ni habitar en ninguna part de aquell y que dit S.r son Principal ha fetes fer totes les dalt designades istanties y que li costaren mil siscentes sinquanta y nou lliures nou sous.¹²

El castell i la població de Barberà havien quedat molt afectats durant la guerra dels Segadors, en especial els anys 1647 i 1649. El gran prior fra Miquel de Torrelles va procedir a la reconstrucció del castell quan feia poc temps que havia pres possessió del seu càrrec. Hi ha constància documental d'una sèrie d'obres dutes a terme al castell a instàncies del gran prior des del 1658 fins al 1679¹³, poc abans de la seva mort.

Fra Joan de Sentmenat va morir el mes de desembre de l'any 1660 a Barberà, possiblement al castell. El seu sepulcre (fig. 3), mostra diversos escuts i dues inscripcions que inclouen dues dates diferents, 1662 i 1699, cap de les quals correspon a l'any de la seva mort. Per tal d'entendre aquesta

Fig. 3. Sepulcre de fra Joan de Sentmenat. (Foto Museu Diocesà de Tarragona).

circumstància, cal acudir a les dades documentals aportades pel rector de Barberà, Mn. Josep Porta i Blanch, el qual va espigolar a l'arxiu parroquial de la població i a altres arxius moltes notícies documentals referents a Barberà i al seu castell¹⁴. Del llibre d'òbits de la parròquia de Barberà va extreure la notícia que el dia 27 de desembre de 1660 s'havia procedit a sepultar a l'església parroquial el cos de fra Joan de Sentmenat, de l'orde de Sant Joan: «fench depositat son cos en la iglésia parroquial de Barbarà [...] y fench posat al sòl de la scala del cor contra la paret de la iglésia emparadat»¹⁵. La interpretació d'aquesta darrera frase és ambigua; podria tractar-se d'una inhumació temporal del cos, possiblement en un senzill taüt de fusta, fins que l'esquelet hagués quedat totalment descarnat.

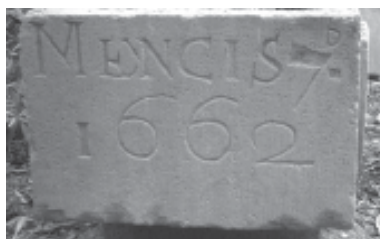
El fet que fra Joan de Sentmenat fos enterrat a l'església parroquial i no al castell s'explica perquè el 1660 la capella castral es trobava en obres i encara no s'havia acabat de reconstruir. A l'inventari realitzat l'any anterior es feia constar que en aquella data «la capella [...] esta del tot spallada»¹⁶. El 13 de juny de 1661 encara es treballava en la reconstrucció de la coberta de la capella, es va aixecar una gran volta de pedra i una teulada¹⁷.

De les dates presents a les inscripcions del sepulcre de fra Joan de Sentmenat se'n dedueix que l'obra s'hauria realitzat en dues fases. En una primera etapa, l'any 1662, s'hauria fet el sarcòfag i s'haurien tallat els escuts d'ambdós frontals –en un les armes dels Sentmenat, en l'altre tres escuts de l'orde de Sant Joan–, així com la inscripció partida que figura als laterals: a un costat, en una línia: «A DIE 12» i, a l'altre, en dues línies: «MENCIS 7^oD[e]/1662» (fig. 4 i 5).

Fig. 5. Inscripció lateral del sepulcre. (Foto Museu Diocesà de Tarragona).

Fig. 4. Inscripció lateral del sepulcre. (Foto Museu Diocesà de Tarragona).

Segons constava al llibre d'òbits de la parròquia de Barberà, un any més tard, el 12 d'abril de 1663, l'oncle del difunt, fra Miquel de Torrelles i de Sentmenat, confirmava que el cos de fra Joan de Sentmenat s'havia retirat de l'església parroquial on havia estat dipositat i que s'havia portat «en la Iglésia del Castell en la tomba ho sepultura del sòl dela dita Yglésia del Castell»¹⁸. Això indica que les obres de la capella finalment haurien acabat, com ho confirmaria la celebració d'un capítol provincial de l'orde a Barberà els anys 1664 i 1665¹⁹. En tot cas, hi ha constància documental que l'any 1679 la capella del castell ja estava del tot reconstruïda: «així mateix regonegueren la capella de dit castell la qual trobaren rehedificada de nou»²⁰.

Segons la informació del llibre d'òbits, les despulles foren portades fins a la capella del castell i col·locades «en la tomba ho sepultura del sòl», és a dir, a dins del sepulcre que es trobaria dipositat damunt el paviment de la capella. Però diversos autors informen que a l'inici del segle xx el sepulcre es trobava encastat al mur est de la capella, de tal manera que només n'era visible un frontal, el que mostra l'escut dels Sentmenat i la inscripció de 1699, quedaven ocults l'altre frontal i els laterals. Només com a hipòtesi, es podria pensar que arran de la destrucció del castell a l'inici del segle XVIII i de les

posteriors reconstruccions, s'hauria modificat la primera ubicació del sepulcre, ja que originàriament estaria col·locat de tal manera que totes les cares fossin visibles, com evidència el fet que totes estiguin decorades amb escuts i inscripcions.

No seria fins a l'any 1699 que, finalment, seguint les ordres donades en el seu moment pel gran prior fra Miquel de Torrelles, s'hauria realitzat la inscripció del frontal del sarcòfag que flanqueja l'escut dels Sentmenat. Fra Miquel de Torrelles era mort abans del 31 de maig de 1680²¹, per tant la realització de la inscripció on es fa constar la personalitat del difunt i la intervenció del gran prior com a comitent podria correspondre a un llegat testamentari que no s'hauria acomplert fins gairebé vint anys després de la seva mort. Potser s'hauria de posar en relació amb l'atorgament del marquesat a Joan (iv) de Sentmenat i de Toralla el 1691. Qui sap si va ser l'encarregat de fer realitzar la inscripció, la qual posa en relleu la importància dels membres de la família que havien format part de l'orde de Sant Joan i la seva relació amb el castell de Barberà.

Fra Miquel de Torrelles, comitent del sepulcre, apareix des de l'any 1631 de manera recurrent als dietaris de la Generalitat de Catalunya com a membre de l'estament eclesiàstic. El 1638 era diputat pel braç eclesiàstic. El mes de juny de 1640 va ser nomenat governador de les armes de la ciutat de Barcelona pel braç eclesiàstic i, com a tal, va anar a rebre el mariscal Espenan, enviat a Barcelona pel rei de França, el 10 de desembre d'aquell any. El 23 de gener del 1641 els diputats i consellers van crear una junta de guerra, de la qual formava part fra Miquel de Torrelles. El dia 26 del mateix mes es va lliurar la batalla de Montjuïc, però no consta als dietaris de la Generalitat que fra Miquel de Torrelles hagués comandat en persona l'exèrcit català, com asseguren alguns autors²². El dietaris l'esmenten el 1644, quan va ser designat habilitador per part de l'estament eclesiàstic, i el 1645, quan va tenir una sèrie de discussions amb altres representants eclesiàstics sobre l'ordre de precedència dels seients i de les votacions. El 1654 potser va ser nomenat gran prior de Catalunya, perquè consta que es trobava a Malta, on hi havia la casa mare de l'orde de l'Hospital de Sant Joan. El 1563 era oïdor dels comptes religiosos i el 1665 el proposaren com a diputat eclesiàstic. Va ser nomenat oïdor eclesiàstic novament el 27 de juliol del 1677, però sembla que no va ser possible lliurar-li la notificació perquè es trobava novament a l'illa de Malta. Fins i tot es va intentar lliurar-li la notificació «en los castells de Pallejà, bisbat de Barcelona, y Barberà, archebisbat de Tarragona, a hont acostuma habitar lo dit fra don Miquel Torrellas», i com que no va ser possible, la va rebre un nebot seu anomenat Pere de Sentmenat, que possiblement era germà de fra Joan de Sentmenat. La seva estada a Malta es va prolongar, de tal manera que en el mes d'octubre del 1677, «per no haver comparegut dins los dos mesos fra don Miquel de Torrelles, del orde de Sant Joan, prior de Catalunya, fonch extret en lo dit càrrech». El 31 de maig de 1680 s'esmenta que el càrrec d'oïdor eclesiàstic era vacant a causa de la seva mort²³.

A l'inici del segle XVIII el castell de Barberà havia entrat novament en un procés de greu deteriorament a causa dels estralls patits durant la guerra de Successió, els anys 1708-1710. El 1745 es fa constar que «la capella, de molts anys a esta part (està) derruïda, polluta, y sens podersi celebrar, per causa de las passadas guerras, sens ornam[en]ts»²⁴. La destrucció de la capella durant la guerra de Successió explicaria la profanació dels sepulcres de fra Guillem de Guimerà i de fra Joan de Sentmenat. El 1757 es van fer novament obres a la capella, se'n va cobrir la teulada i se'n van arrebossar els murs amb guix²⁵.

Potser va ser llavors quan es va procedir a encastar al mur el sepulcre de fra Joan de Sentmenat. Com ja s'ha esmentat, estava col·locat de tal manera que, posteriorment, alguns autors es van pensar que es tractava d'una làpida. Mn. Josep Porta va examinar el sepulcre, però només va poder informar de la inscripció de la cara frontal que quedava a la vista. Va fer-ne una transcripció, amb algunes vacil·lacions respecte a l'original i, fins i tot, va traduir el text al català²⁶. Els altres documents transcrits per Mn. Porta ajuden a entendre la inscripció, i tant la transcripció com la traducció han estat de gran utilitat per fer la revisió del text.

El 1912 Antoni Palau i Dulcet, en descriure el castell, va fer referència als dos sepulcres que encara hi eren: el de fra Guillem de Guimerà i el de fra Joan de Sentmenat, però interpreta aquest darrer com si fos una làpida. També fa referència a l'enteixinat de guix:

[...] hi ha la capelleta de Sant Joan de la que sols resten en peu murs de bolsonada. En la fatxada s'hi obra un portal de feixugues dovelles y damunt un vano en forma de creu que escampa llum per l'interior. Dins es de veurer refondit en lo mur de la part de l'Evangeli un sepulcre-ossari gòtic molt malparat, y allí prop una làpida llatina consigna un enterrament efectuat en 1699. A la banda de ponent del referit pati hi ha restos d'una gran sala ab artesonat compost d'escuts.²⁷

No va ser fins a l'any 1920, quan es va retirar del mur el sepulcre de fra Joan de Sentmenat, que se'n van poder contemplar totes les cares.

Arribat el segle XIX el castell de Barberà va entrar novament en un clar procés de deteriorament. A partir del 1851, amb l'extinció de l'orde de l'Hospital arran del concordat signat entre Espanya i la Santa Seu, la propietat del castell va passar al govern, que el va arrendar a alguns particulars de Barberà. Finalment, el 1858 el govern va cedir la propietat a l'Ajuntament, que va dedicar l'edifici a escola primària, cosa que va comportar reformes poc respectuoses i l'enderroc d'algunes de les parts del castell²⁸. Sense la coberta de la capella, els dos sepulcres es trobaven a la intempèrie. El de fra Guillem de Guimerà ja era buit. A la fotografia del 1917 que publica Poblet²⁹ es veu clarament que la tapadora tenia un angle trencat i que havia estat aixecada, ja que es trobava desplaçada respecte al vas. El de fra Joan de Sentmenat, tot i estar encastat al mur, tampoc no s'havia salvat de la profanació. Quan es va retirar el 1920, les despulles encara hi eren, però el sarcòfag havia estat obert.

Cap a l'any 1920 les autoritats van considerar que els sepulcres perillaven.

No se sap de qui va partir la iniciativa de fer-los portar al Museu Diocesà de Tarragona. Com que el castell era de propietat municipal, va caldre una ordre del Govern Civil instant l'Ajuntament de Barberà per tal de que efectués la cessió dels dos sepulcres al museu tarragoní. L'Ajuntament de Barberà, en sessió del 27 de maig del 1920, va acordar lliurar-los. El director del Museu Diocesà de Tarragona, Mn. Jaume Bofarull i Cendra, va fer una sol·licitud formal a l'Ajuntament. Amb data 22 de juny, l'alcalde de Barberà, el Sr. Antoni Ollé, li va comunicar mitjançant un ofici l'acord municipal de cessió³⁰. El dia 23 de juny, en presència de Mn. Bofarull, foren extrets els dos sepulcres dels murs. Segons el seu testimoni, es va retirar «el sarcòfeg desempotrat de la paret que fa angul amb la ornacina on estava col·locada la esmentada ossera (la de fra Guillem de Guimerà), tenint aquest inscripcions i escuts a una i altra cara, en que consta que hi fou enterrat en Joan de Semmanat, Comendador de l'Ordre de Sant Joan de Jerusalem, allí enterrat al 1699»³¹.

Llavors es van poder examinar les despulles de fra Joan de Sentmenat: «qual cadaver s'hi trobà enter, però, amb tots els indicis d'haver estat violat, i robats la seva espasa i anell»³². No es fa cap referència a la tapadora, però hi devia ser, ja que altrament no s'haurien conservat les despulles, però no se'n té cap notícia. La voluntat de Mn. Bofarull i de les autoritats de Barberà era que les despulles no marxessin de la població, així que es van col·locar provisionalment al cementiri i es va encarregar al fuster de Barberà una caixa de fusta per guardar-les.

El dia 26 de juny Mn. Bofarull va informar a l'Ajuntament de Barberà que els sepulcres havien arribat feliçment a Tarragona, portats en carro pel Sr. Joan Pons, de Barberà. Al respecte, Mn. Bofarull va redactar un primer esborrany de carta, en el qual apareixen dades molt interessants sobre la ubicació original dels sepulcres i sobre la retirada de les despulles de Joan de Sentmenat³³. Però la carta que finalment va ser enviada a Barberà era més concisa i Mn. Bofarull insistia que el trasllat al museu de Tarragona significava el salvament dels sepulcres i dels dos plafons de l'enteixinat: «per sempre més queden salvats els mencionats sarcòfegs pel bon nom del poble i de sa historia, quels estudiosos podran refer, valent-se aixís mateix dels dos escuts en guix també portats al Museu Diocesà». Feia, també, al·lusió a altres elements del castell, no especificats, que Mn. Bofarull esperava que l'Ajuntament de Barberà lliurés properament al museu, fet que no es va esdevenir³⁴. Uns dies més tard, el 30 de juny, Mn. Bofarull va tornar a escriure, ara al secretari de l'Ajuntament de Barberà, respecte a la destinació de les despulles de fra Joan de Sentmenat que es guardaven al cementiri. Suggeria col·locar-les a la caixa de fusta i desar-les en una capella o en un nínxol mentre es decidia què se'n faria finament. Es va comprometre a pagar la feina del fuster i a lliurar-los una transcripció de la inscripció del sepulcre de fra Joan de Sentmenat, cosa que es desconeix si va dur a terme³⁵. No es té constància de la destinació final de les restes de fra Joan de Sentmenat ni tampoc si es troben encara al cementiri de Barberà.

Mn. Bofarull va realitzar una transcripció de la inscripció en un catàleg manuscrit inèdit del Museu Diocesà de Tarragona, datat el 1929. La seva transcripció conté algunes petites errades respecte a l'original, que el Dr. Pere Batlle Huguet va corregir de la seva pròpia mà, posteriorment³⁶. De pedra calcària de la Floresta, el sepulcre és quadrangular. Només se'n conserva el vas, que fa 57 x 185 x 38 cm. Com ja s'ha apuntat, els tres escuts presents en un dels frontals corresponen a l'orde de l'Hospital i mostren el que es defineix com una creu plena (fig. 6). L'escut de l'altre frontal (fig. 7), correspon a la família Sentmenat, segons defineix l'heràldica, i té la següent descripció: de gules, tres bitlletes d'argent carregades d'un mig vol abaixat d'atzur. Amb l'expressió «mig vol» s'indica una ala d'ocell.

Fig. 6. Escut de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. (Foto Museu Diocesà de Tarragona).

Fig. 7. (foto inferior)
Frontal amb l'escut de la
família Sentmenat i inscripció.
(Foto Museu Diocesà de Tarragona).

El llatí tardà emprat en la inscripció principal, les nombroses abreviatures i les inicials dificulten la correcta interpretació del text, que gràcies a alguns dels documents exhumats per Mn. Porta i al seu primer estudi, gràcies també a la transcripció de Mn. Bofarull, i a l'examen directe de la inscripció, n'han permès oferir una transcripció més ajustada. La inscripció apareix al frontal del sarcòfag de la següent manera (fig. 7):

HIC IACET EXINCTV[s]/ D F D IO[n]NES D SENMAN/
AT D IOANE TRABEAT[us],/ CRVCE LEGIO SOLVIT/
TRIBVTVM DIE 27 DE XII/ ANO 1699/
EV[m]Q IN HUNC TRANSTV/ LOCV[m] TANTA BENEVOLETA/
COACTV, ILL^{M[s]} D F D MICHAEL D TORRELLES & D.S.M.C.P.

La transcripció que es proposa és la següent:

Hic iacet extinctu[s]/ D[ominus] F[rater] D[ominus] Io[a]n[n]es d[e] Senman[at] d[e] Ioa[n]ne, trabeat[us]/ cruce legio[neque]. Solvit/ tributum die 27 de XII/ a[n]no 1699/ eu[m]q[ue] in hunc transtu[lit]/ locu[m] tanta benevole[n]t[ia]/ coactu[s], Ill[ustrissi]m[us] D[ominus] F[rater] D[ominus] Michael d[e] Torrelles et d[e] S[enmanat] M[agnus] C[athalonie] P[rrior].

La traducció que es proposa és la següent:

Aquí descansa el difunt Senyor Fra Dom Joan de Sentmenat i de Joan, investit amb la creu i la legió. Lliurà el seu tribut el dia 27 de desembre de l'any 1699 i el col·locà en aquest lloc, mogut de gran munificència, l'Illm. Sr. Fra Dom Miquel de Torrelles i de Sentmenat, gran prior de Catalunya.³⁷

Com a conclusió, l'estudi del sepulcre de fra Joan de Sentmenat i de les seves inscripcions ha permès fer una aproximació a un període en què el castell de Barberà de la Conca exercia un paper destacat en l'ordenació territorial de l'orde de Sant Joan a Catalunya. Així mateix, ha permès una reconstrucció hipotètica del procés de la seva realització i de les circumstàncies històriques en què es va esdevenir. Les dades biogràfiques del personatge que hi fou enterrat i les del comitent de l'obra, comparades amb les dades històriques, han ajudat a perfilar els avatars històrics del sepulcre i dels personatges que hi estan relacionats. A més, la informació proporcionada per la correspondència entre l'Ajuntament de Barberà i el Museu Diocesà de Tarragona el 1920 ha aportat tot un seguit de dades de gran interès que han ajudat a complementar l'estudi.

Apèndix documental

Document núm. 1

AHAT, Fons de l'Arxiu històric del Museu Diocesà de Tarragona, Correspondència, 1920.

22 de juny de 1920, Ofici de l'Ajuntament de Barberà de la Conca adreçat a Mn. Jaume Bofarull i Cendra, director del Museu Diocesà de Tarragona.

Alcaldía Constitucional de Barbarà (Provincia de Tarragona). Núm. 107

Dada cuenta de la/ solicitud presentada/ por V. instando el tras/lado al Museo de su/ digna dirección de un/ sarcófago en mármol/ y una lápida perte-/neciente a los antiguos/ templarios que existen/ en el patio del castillo/ de ésta localidad, éste/ Ayuntamiento usando/ de las facultades que le/ fueren conferidas por/ oficio del Gobierno Ci-/vil de esta provincia,/ en sesión del día 27/ de mayo último,/ acordó hacerle entre-/ga de los menciona-/dos objetos, confor-/me interesa, rogán-/dole el acuse de re-/cibo de los mismos./ Dios gu[ard]e a V. m^o a^s./

Barbará 22 Junio 1920./

Antonio Ollé/

Sr. Director del Museo Dio-/cesano de Tarragona.

Document núm. 2

AHAT, Fons de l'Arxiu històric del Museu Diocesà de Tarragona, Correspondència, 1920.

26 de juny de 1920, Esberrany d'una carta adreçada a l'Ajuntament de Barberà de la Conca per Mn. Jaume Bofarull i Cendra, director del Museu Diocesà de Tarragona.

MVSAEVM DIOECESANVM TARRACONENSE

Me complasc en notifi/car a n'aqueix municipi/ i al alcalde qui'l presideix,/ que al dia de la fetxa, son arri-/bats, amb el carro den Joan Pons, a n'el Museu Diocesà,/ de ma direcció, i segons ce-/ssió feta i comunicada per ofici/ a mi expedit, i datat/ al 22 de l'últim Juny, i com-/plimentant l'ordre del Sr./ Governador Civil d'aques-/ta província, els dos sepul-/cres extrets del pati del anome-/nat castell d'aqueix poble,/ essent un d'ells una ossera,/ d'estil gòtig, amb escuts de/ relleu i amb sa llosa de tan-/ca esmotxada, i essent l'al-/tre un sarcòfeg desempotrat/ de la paret que fa angul amb/ la ornacina on estava col./locada la esmentada osse-/ra, tenint aquest inscrip-/cions i escuts a una i altra/ cara, en que consta que/ hi fou enterrat en Joan de Sem-/manat, Comendador de l'Or-/dre de Sant Joan de Jerusa-/lem, allí enterrat al 1699 i/ qual cadavre (i s'hi trobà enter, però, amb tots els indi-/cis d'haver estat violat,/ i robats la seva espasa i a-/nell) ha sigut dipositat al/ cementiri de Barberà, en/ espera d'una ordre defi-/nitiva, i per a memòria de/ la tal pertinença avui ma-/teix han quedat dipositats/ i col-/locats a n'aquest Mu-/seu Diocesà els dos esment-/tats sepulcres, on podrant/ ésser estudiats.

Document núm. 3

AHAT, Fons de l'Arxiu històric del Museu Diocesà de Tarragona, Correspondència, 1920.

26 de juny de 1920, Còpia de la carta adreçada a l'Ajuntament de Barberà de la Conca per Mn. Jaume Bofarull i Cendra, director del Museu Diocesà de Tarragona.

MVSAEVM DIOECESANVM TARRACONENSE

Me complasc en po-/sar en coneixement del/ sr. alcalde i municipi de/ Barberà, que al dia 26/ del corrent, han sigut/ degudament col-/locats/ a n'aquest Museu Dio-/cesà, de ma direcció, els/ dos sepulcres en pedra,/ que extrets, al 23 del present,/ de dins la ornacina, el/ denominat ossera, de/ estil gòtic, i desempotrat/ de la paret, el correspo-/nent al comendador,/ Joan de Sentmanat del/ 1699, l'altra, arribats, ací, al mateix dia de la/ fetxa, amb el carro den/ Joan Pons, sens fractu-/ra, i segons cessió deguda-/ment feta d'aqueixa/ alcaldia, comunicada/ per ofici, i ordenament/ previ del sr. Governador/ Civil de Tarragona, res/tant aixís salvats de la/ imminent ruina i/ aperduament segur/ de les dependències del/ esmentat castell, que ha-/vent sigut històrica-/ment de pertinença dels/ templaris i santjoanis-/tes, i trencada la cade-/na dels fets, per sempre/ més queden salvats/ els mencionats sar-/còfegs pel bon nom del/ poble i de sa història,/ que-ls estudiosos po-/dran refer, valent-se/ aixís mateix dels dos/ escuts en guix també/ portats al Museu Dio-/cesà, com altres poques pessets que és d'espe-/rar del bon zel d'a-/queix Municipi i que/ extretes i aprofitades, li serant trameses en son/dia, abans no desa-/paregui del tot la me-/mòria de tant impor-/tant història, glòria/ del poble qui dóna/ nom a la Conca de Barberà./

Déu vós guardi molts anys./

Tarragona, 26 del mes/ de juny del 1920./

Jaume Bofarull, pvre./

Sr. alcalde del poble de Barberà.

Document núm. 4

AHAT, Fons de l'Arxiu històric del Museu Diocesà de Tarragona, Correspondència, 1920.

30 de juny de 1920, Còpia de la carta adreçada al secretari de l'Ajuntament de Barberà de la Conca per Mn. Jaume Bofarull i Cendra, director del Museu Diocesà de Tarragona.

Sr. Secretari de Barberà/

Molt sr. meu i amic:/

Adjunt va l'ofici per l'ajunta-/ment, que vaig prometre./

Aquests dies, hem tingut molta/ feina amb tants personatges com/ han vingut, sense deixar-me un lleu-/re per a res.

Altrament, podríem enterrar/ d'una manera provisional el ca-/dàver trobat al sepulcre del castell/ tancant-lo en la caixa, i col·locant-/lo dins una capella del cementiri/ o dins un nixó, per a quant, fetes les diligències, poguem comunicar-/los-hi què cal fer./

Vareig descuidar-me de pregun-/tar al fuster qui feu la caixa, què/ val, cosa que, si cal, i V. m'ho co-/munica, però aviat, aprofitaré qual-/sevol avinentesa per a entregar-li o/ fer-li arribar l'import. Convin-/dria, si de cas, saber-lo un d'aquests dies, pels comptes./

Així que m'hagi alleugerit de fei-/nes, procuraré enviar-li a l'ajunta-/ment, la transcripció de la làpida/ del sepulcre amb sa traducció./

Hi ha temporades o dies que vera-/ment, no em queda temps per a ni fer/ un mot de lletra./

Amb salutacions per sr. alcalde i de-/més amics, tals com (el) sr. Abelló i Miró/, queda a ses ordres aquest son lleial i de-/vot amic in C./

30-VI-1920

Jaume Bofarull, pyre .

Notes

(1) Alguns dels estudis més destacats sobre el castell de Barberà: Joaquim MIRET I SANS, *Les cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*. Barcelona: Impremta de la Casa provincial de Caritat, 1910. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «Alguns aspectes de l'establiment dels Templers a Catalunya: Barberà», *Quaderns d'Història Tarraconense* (Tarragona), 1 (1977), p. 9-59. Joan FUGUET SANS, «Arquitectura del castell de Barberà. Dels orígens als templers», *Aplec de Treballs* (Montblanc), 5 (1983), p. 91-120. Josep PORTA I BLANCH, *Arreplec de dades per a la història de Barberà*. Barberà de la Conca: Ajuntament de Barberà, 1984 (ed. de Joan Fuguet Sans). Josep Maria SANS I TRAVÉ, «Guillem de Guimerà», *Arrels. Centre d'Estudis Locals – Casal de l'Espluga de Francolí* (L'Espluga de Francolí), 3 (1989), p. 13-81. Carolina ROVIRA I MATA, *El Castell del Temple de Barberà de la Conca (Conca de Barberà)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1993. Joan FUGUET SANS, *L'arquitectura dels templers a Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1995. Íd., «Castell de Barberà», *Catalunya Romànica. Vol. XXI. El Tarragonès, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat, la Conca de Barberà*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, p. 463-464. Josep Maria SANS I TRAVÉ, «La incidència dels ordes militars a la Conca de Barberà», *Catalunya Romànica. XXI. El Tarragonès, el Baix Camp, l'Alt Camp, el Priorat, la Conca de Barberà*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995, p. 455-459. Joan FUGUET SANS, *Templers i Hospitalers. I. Guia de la Conca, el Camp, la Segarra i el Solsonès*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1997. Josep M. SANS I TRAVÉ (ed.), *Col·lecció diplomàtica de la Casa del Temple de Barberà (945-1212)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia (Textos Jurídics Catalans,

- 14). Marcel-Joan POBLET ROMEU, *Entre el Temple i l'Hospital. Arquitectura i formes de vida al castell del Temple de Barberà*. Valls: Cossetània Edicions, 2005. Íd., *Projecte d'intervenció didàctica sobre conjunts històric-monumentals: creació d'una iconografia comprensiva. Exemplificació del castell templer i hospitaler*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Departament de Didàctica de les Ciències Socials, 2006. TDX, <<http://hdl.handle.net/10803/1329>>. Joan FUGUET SANS, «L'arquitectura dels ordes militars, segles XII-XIII», *Història de la Conca de Barberà. Història de l'Art* (coord. Joan Fuguet i Carme Plaza). Barcelona: Consell Comarcal de la Conca de Barberà / Cossetània Edicions, 2008, p. 42-44.
- (2) Número d'inventari MDT-2183. PORTA, 1984, p. 101 i 114. SANS I TRAVÉ, 1989, p. 13-81. Francesca ESPAÑOL, «Ossera de fra Guillem de Guimerà» (a causa d'un error d'edició apareix al títol com «Fra Guillem de Barberà»), *Pallium. Exposició d'Art i Documentació*. Tarragona: Catedral / Diputació, 1992, p. 152, cat. 101. POBLET, 2005, p. 132-133. POBLET, 2006, p. 345-349, 452, 454, fotos 12 i 14.
- (3) POBLET, 2006, p. 505 i 510.
- (4) Números d'inventari MDT-2185 i MDT-2186. Isabel COMPANYYS FARRERONS; Núria MONTARDIT BOFARULL, «Fragments d'estucs d'antics sostres del castell de Barberà de la Conca (segles XV-XVI)». *Recull Josep Roig i Bergadà (1864-1937)*. J. J. CHAVARRIA; E. SOLER (eds.). Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1993, p. 75-104.
- (5) Josep CAMPANY GUILLLOT, *Gavà*, Valls: Cossetània, 2001, p. 72.
- (6) *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. IV (1611-1623); vol. V (1623-1644); vol. VI (1644-1656); vol. VII (1656-1674), vol. VIII (1674-1689). Josep Maria SANS I TRAVÉ (dir.). Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1997, 1999, 2000, 2002, 2003. Hi ha una entrada sobre els Sentmenat a l'*Enciclopèdia Catalana* en línia: <http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0061856>
- (7) POBLET, 2006, p. 179.
- (8) *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. IV (1611-1623), p. 241, 578.
- (9) Número d'inventari MDT-2184.
- (10) *Enciclopèdia Catalana*, article esmentat.
- (11) *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. VI (1644-1656), p. 247.
- (12) POBLET, 2006, Apèndixs, doc. núm. 6.
- (13) Ibídem, Apèndixs, doc. del núm. 7 al 16.
- (14) PORTA, 1984. El seu treball, redactat a cavall dels segles XIX i XX, restà inèdit fins que fou publicat el 1984.
- (15) PORTA, 1984, p. 113.
- (16) POBLET, 2006, Apèndixs, doc. núm. 6.
- (17) POBLET, 2005, p. 159. Íd., 2006, doc. núm. 15.
- (18) PORTA, 1984, p. 113-114.
- (19) POBLET, 2006, p. 180.
- (20) Ibídem, doc. núm. 16.
- (21) *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. VIII (1674-1689), p. 1366 i 1387.
- (22) CAMPANY, 2001, p. 72.
- (23) *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. V (1623-1644), p. 368, 369, 370, 851, 1037, 1074, 1127, 1138 i 1182. Vol. VI (1644-1656), p. 15, 27, 61, 588, 589, 590, 591 i 1252. Vol. VII (1656-1674), p. 1108. Vol. VIII (1674-1689) p. 256, 257, 261, 263, 276, 277, 278, 1366 i 1387.
- (24) POBLET, 2006, Apèndixs, doc. núm. 18.
- (25) Ibídem, doc. núm. 22.
- (26) PORTA, 1984, p. 114.
- (27) Antoni PALAU I DULCET, *La Conca de Barberà. Monografia històrica i descriptiva*. Barcelona: Francisc Altès, 1912, p. 166.
- (28) POBLET, 2005, p. 158-159. Íd., 2006, p. 183.
- (29) POBLET, 2006, p. 452. Fotografia procedent de l'arxiu Albert Bastardes.
- (30) Apèndix documental, núm. 1.

- (31) Apèndix documental, núm. 1.
- (32) Apèndix documental, núm. 1.
- (33) Apèndix documental, núm. 2.
- (34) Apèndix documental, núm. 3.
- (35) Apèndix documental, núm. 4.
- (36) Jaume BOFARULL I CENDRA, *Catàleg del Museu Diocesà de Tarragona*. ms. 1929. Arxiu del Museu Diocesà de Tarragona, p. 306.
- (37) Agraeixo l'inestimable ajut del Sr. Lluís Maria Moncunill Cirac en la traducció de la inscripció.